

Łukasz Chrobak

Książę Andrzej Lubomirski

Ordynat
i przemysłowiec
w latach
1882-1939

*Księżę Andrzej Lubomirski
Ordynat i przemysłowiec
w latach 1882-1939*

Tom 7

Książka ukazała się pod patronatem:
Starostwa Przeworskiego
Miasta Przeworska
Muzeum w Przeworsku Zespołu Pałacowo-Parkowego
Fundacji Księżąt Lubomirskich
Muzeum-Zamku w Łańcucie

Łukasz Chrobak

*Księżę Andrzej Lubomirski
Ordynat i przemysłowiec
w latach 1882-1939*

Kraków

© Copyright by Łukasz Chrobak, 2021
ID <https://orcid.org/0000-0001-7080-781X>
✉ lookaszchrobak@gmail.pl

Recenzenci
prof. dr hab. Marek Przeniosło
prof. dr hab. Tomasz Gąsowski

Redaktor naukowy serii
dr Adam Świątek

Redakcja
Patrycjusz Pilawski

Projekt okładki
Paweł Sepielak

ISBN 978-83-8138-396-7 (druk)
ISBN 978-83-8138-397-4 (on-line, pdf)
<https://doi.org/10.12797/9788381383974>

Na okładce wykorzystano fotografię portretową księcia Andrzeja
Lubomirskiego oraz fotografię przedstawiającą cukrownię i rafinerię
w Przeworsku ze zbiorów Muzeum w Przeworsku

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel./faks: 12 431-27-43, 12 421-13-87
e-mail: publishing@akademicka.pl
Księgarnia internetowa: <https://akademicka.com.pl>

SPIS TREŚCI

Słowo wstępne Starosty Przeworskiego.....	7
Słowo wstępne Burmistrza Miasta Przeworska	9
Słowo wstępne Dyrektora Muzeum w Przeworsku	11
Wstęp.....	13
Rozdział I. Korzenie rodzinne Andrzeja Lubomirskiego. Zarys dziejów rodu Lubomirskich	31
1.1. Genealogia rodu Lubomirskich.....	31
1.2. Lubomirscy w Przeworsku – linie przeworska i łańcucka	35
1.3. Przeworska linia ordynacka	36
Rozdział II. Działalność księcia Andrzeja Lubomirskiego w latach 1882-1918	49
2.1. Wczesne lata i przejście obowiązków ordynata przeworskiego	49
2.2. Przeworska inicjatywa cukrowa	69
2.3. Walka z wrogimi kartelami	95
2.4. Myśl Andrzeja Lubomirskiego o polskim przemyśle	110
2.5. Pierwsza inicjatywa przemysłowa.....	114
2.6. Inwestycje w przemyśle maszynowym	116
2.7. Pozostałe inicjatywy gospodarcze i kulturalne.....	122
2.8. Ordynat przeworski w opiniach innych osób na początku swojej gospodarczej działalności	132
2.9. Andrzej Lubomirski w okresie I wojny światowej	137
Rozdział III. Praca i działalność na płaszczyźnie gospodarczej po odzyskaniu przez Polskę niepodległości.....	141
3.1. Odbudowa interesów w ordynacji przeworskiej po wojnie światowej.....	141
3.2. Odbudowa i rozwój Cukrowni i Rafinerii „Przeworsk” w latach 1919-1929	151
3.3. Rozbudowa spółki cukrowej w latach 1926-1929	166
3.4. Pozostałe inicjatywy w latach dwudziestych	192

Rozdział IV. Okres wielkiego kryzysu i próba odbudowy interesów.....	201
4.1. Kryzys gospodarczy	201
4.2. „Afera horodeńska”	210
4.3. Utrata wpływów w Małopolskim Towarzystwie Cukrowniczym i Ordynacji Przeworskiej.....	217
4.4. Próba ratowania interesów u schyłku wielkiego kryzysu.....	229
4.5. Wybuch wojny i ostatnie lata życia	237
 Zakończenie	 245
 Bibliografia.....	 251
 Spis fotografii.....	 263
 Spis ilustracji.....	 265
 Indeks osobowy	 267
 Summary.....	 277

SŁOWO WSTĘPNE STAROSTY PRZEWORSKIEGO

Andrzej książę Lubomirski oraz jego przodkowie Jerzy i Henryk to postacie wybitne, którym przyszło żyć w trudnych dla Polski czasach. Swoją postawą przyczynili się oni do rozwoju kultury i podtrzymywania polskości w okresie zaborów, wspierając moralnie i finansowo ruchy narodowo-wyzwoleńcze i walkę Polaków o niepodległość, a po jej odzyskaniu dążyli do rozwoju przemysłu i podnoszenia kultury rolnej w Polsce.

Książę Andrzej Lubomirski dbał nie tylko o swoje gniazdo rodowe – Przeworsk, powiększając majątek i usprawniając system zarządzania ordynacją przeworską, ale angażował się w sprawy powiatu i kraju. To Ordynat po utworzeniu powiatu przeworskiego w 1899 r. starał się usilnie o jego wyodrębnienie spod zależności od powiatu łańcuckiego, co udało się zrealizować w 1929 r.

Oprócz tego, że był dobrym gospodarzem, podobnie jak jego ojciec i dziad przez dziesięciolecia utrzymywał Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Lwowie oraz wspierał wiele instytucji społecznych i towarzystw lokalnych. Każda organizacja poczytywała sobie za punkt honoru mieć w swoich szeregach osobę księcia Ordynata Andrzeja Lubomirskiego, który w każdym wypadku był ich orędownikiem wobec władz administracyjnych i politycznych. Pełnił rozliczne funkcje polityczne, społeczne i gospodarcze. Był m.in. honorowym obywatelem miasta Przeworska i prezesem Rady Nadzorczej Towarzystwa Kolei Przeworsk-Dynów oraz Tarnów-Szczucin, jednym z założycieli i udziałowców Fabryki Wyrobów Gumowych „Kauczuk” w Bydgoszczy. Działał jako członek dziedziczny austriackiej Izby Panów, był posłem na Sejm Krajowy w Galicji – VII, VIII, IX, i X kadencji, był posłem do austriackiej Rady Państwa w Wiedniu, przewodniczącym frakcji „Podolaków” w Kole Polskim. W 1914 r. jako członek Sekcji Wschodniej Naczelnego Komitetu Narodowego 20 października złożył rezygnację na znak protestu po rozwiązaniu Legionu wschodniego. Był wiceprezesem Komitetu Opieki nad Internowanymi Polakami z Królestwa Polskiego w latach 1918-1919, zabiegał we Francji o powrót hallerczyków do Polski. W latach 1930-1933 był posłem na

Sejm RP III kadencji. W czasie II wojny światowej Andrzej Lubomirski interesował się sprawami nie tylko ordynacji, ale także Ossolineum.

Nie ulega wątpliwości, że wpływ Andrzeja Lubomirskiego na rozwój gospodarki w Galicji i Polsce był znaczny, a książka Pana Łukasza Chrobaka wprowadzi w tajniki jego działalności jako ordynata przeworskiego i przemysłowca w latach 1882-1939, będąc zarazem cenną monografią naukową związaną z historią powiatu przeworskiego.

Starosta Przeworski
Bogusław Urban

MIASTO
PRZEWORSK

SŁOWO WSTĘPNE BURMISTRZA MIASTA PRZEWORSKA

Szanowni Państwo

Historia naszego grodu, poczynawszy od nadania praw miejskich Przeworskowi przez króla Władysława Jagiełłę, jest niezwykle interesująca i bogata. Wiedza o tym, gdzie mieszkamy i żyjemy, jest podstawą świadomego życia społecznego. Wielką wartością jest fakt, że opracowaniami naukowymi w tym zakresie zajmują się m.in. przeworszczanie, za co już na wstępie dziękuję autorowi tej publikacji.

Szczególnie cieszę się, że dostępna staje się kolejna pozycja książkowa na temat rodu Lubomirskich. Zasługi księcia Andrzeja Lubomirskiego dla Przeworska i okolic są niepodważalne. Jego umiejętności gospodarcze poparte solidnym wykształceniem i doświadczeniem politycznym doprowadziły ordynację przeworską do rozkwitu, była ona wówczas jednym z najlepiej zagospodarowanych majątków na ziemiach polskich. Budując w Przeworsku wielką cukrownię, Ordynat stworzył konkurencyjny zakład dla przedsiębiorstw czeskich czy niemieckich. O wielkości i znaczeniu inwestycji Andrzeja Lubomirskiego świadczy chociażby fakt wybudowania przez niego w latach 1900-1904 specjalnej kolei wąskotorowej w celu dowozu surowca, która do dnia dzisiejszego jest cenną atrakcją turystyczną Przeworska i powiatu przeworskiego. Wspomnieć można również o rozwoju innych zakładów, jak np. fabryki likierów i wódek, fabryki serów, cegielni, tartaków, stolarni. Zaawansowane kompetencje księcia Lubomirskiego i biegłość w poruszaniu się na gruncie politycznym owocowały jego obecnością w parlamencie galicyjskim i polskim, a także Centralnym Związku Galicyjskiego Przemysłu Fabrycznego.

Przedstawienie niezwykle interesującej postaci księcia Andrzeja Lubomirskiego jest głównym zadaniem niniejszej książki. Pan Łukasz Chrobak, historyk i pracownik muzealny, dzięki swoim zainteresowaniom badawczym i wydanym publikacjom, m.in. dotyczącym historii Przeworska i Bud Przeworskich, jest gwarantem rzetelnego podejścia do tematu i solidnej pracy naukowej. Jako Burmistrz Miasta

Przeworska jestem niezwykle rad, że mogę wesprzeć wydanie tego opracowania. Żywię głęboką nadzieję, że ukazane w niej treści będą źródłem inspiracji do zgłębiania wiedzy historycznej, nie tylko dla mieszkańców Przeworska.

Serdecznie zachęcam do wnikliwej lektury.

Burmistrz Miasta Przeworska

dr Leszek Kisiel

SŁOWO WSTĘPNE DYREKTORA MUZEUM W PRZEWORSKU

Andrzej książę Lubomirski herbu Szreniawa był wybitnym przedstawicielem znanego i starego rodu arystokratycznego, który przez setki lat stanowił elitę polskiego społeczeństwa. To Lubomirscy byli darczyńcami i kuratorami Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie oraz twórcami Muzeum im. Lubomirskich we Lwowie, byli twórcami Ordynacji Przeworskiej Książąt Lubomirskich, współtworzyli Polską Akademię Umiejętności i Muzeum Archeologiczne w Krakowie, przekazali potomnym bezcenne pamiątki narodowe i dobra kultury.

Andrzej Lubomirski, podobnie jak jego przodkowie, przejawiał swoją aktywność w wielu dziedzinach życia politycznego, społecznego, kulturalnego, a także gospodarczego. Był drugim i ostatnim ordynatem przeworskim, który nie szczędził sił i środków na rozwój nauki, gromadzenie dzieł sztuki, działalność społeczną i charytatywną. Książę był typem społecznika troszczącego się o rozwój krajowego przemysłu i kultury rolnej, człowiekiem pracy trzymającym rękę na pulsie życia publicznego. To pod jego rządami Ordynacja Przeworska Książąt Lubomirskich przeżyła największy rozkwit, już przed I wojną światową była uważana za jeden z najlepiej zagospodarowanych majątków w Galicji. Książę w okresie dwudziestolecia międzywojennego wycofał się z życia politycznego i skoncentrował na działalności gospodarczej aż do wybuchu II wojny światowej.

Książka Łukasza Chrobaka wprowadza nas w tę działalność Andrzeja Lubomirskiego jako ordynata przeworskiego i przemysłowca, budowniczego kilku cukrowni, w tym przeworskiej fabryki cukru oraz kolei wąskotorowych oraz normalnotorowej Przeworsk-Rozwadów, pozwala odkryć niepublikowane historie z życia wybitnego człowieka, jakim był książę Andrzej Lubomirski, z lat 1882-1939. Kres działalności Andrzeja Lubomirskiego przyniósł wybuch II wojny światowej oraz reforma rolna w 1944 r., po której majątek ordynacki rozparcelowano, a przeważająca część jego dorobku gospodarczego przestała istnieć.

Niniejsza publikacja jest niezwykle cenną pozycją dla Muzeum w Przeworsku Zespołu Pałacowo-Parkowego, które pielęgnuje materialne dziedzictwo Księcia Ordynata Andrzeja Lubomirskiego.

Dyrektor Muzeum w Przeworsku

dr Łukasz Mróz

Zespół Pałacowo-Parkowy

Niewątpliwym walorem pracy jest możliwość prześledzenia aktywności gospodarczej polskiego arystokraty w zmieniających się okolicznościach społeczno-politycznych i ekonomicznych. Na przedsięwzięcia Lubomirskiego patrzymy, gdy realizował się w okresie autonomii galicyjskiej, w latach Wielkiej Wojny, w czasie trudności gospodarczych pierwszych lat niepodległości, a następnie wielkiego kryzysu i okresu pokryzysowego.

Autor ukazuje Andrzeja Lubomirskiego jako osobę realizującą się w wielu obszarach gospodarki, poza tym odnoszącą sukcesy w ramach swoich przedsięwzięć. Ta wielotorowość działań gospodarczych bohatera monografii pozwala na poszerzenie naszej wiedzy o stanie i rozwoju polskiego przemysłu na terenie Galicji (Małopolski) w analizowanym okresie.

z recenzji prof. dr. hab. Marka Przeniosły

Galeria poważnych galicyjskich przemysłowców nie jest może zbyt obfita, ale są w niej niepospolite postaci. Niektóre z nich, jak bohater niniejszej książki, są obecne w niej od dawna, ale jedynie za sprawą kilku wrywkowo przywołanych przypadków. Tymczasem długoletnia, wytrwała i konsekwentna działalność ks. Andrzeja Lubomirskiego na rzecz uprzemysłowienia Galicji, kontynuowana także w odrodzonej Polsce, pełna inicjatyw, sukcesów, ale i niepowodzeń, rozgrywająca się w ramach dwóch odmiennych rzeczywistości politycznych, społecznych i ekonomicznych, zasługuje na kompleksową prezentację. Tego właśnie zadania podjął się autor pracy.

z recenzji prof. dr. hab. Tomasza Gąsowskiego

Łukasz Chrobak – dr nauk humanistycznych w zakresie historii, absolwent Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jego zainteresowania badawcze skupiają się na dziejach polskiego przemysłu XIX i XX w. ze szczególnym uwzględnieniem arystokracji. Jest autorem artykułów naukowych i popularnonaukowych, które ukazywały się m.in. w „Roczniku Przemyskim” i „Przeworskich Studiach Regionalnych”. Członek Towarzystwa Przyjaciół Nauk im. Kazimierza Marii Osieńskiego w Przemyśle. Zawodowo związany z Muzeum-Zamkiem w Łańcucie.

Pod patronatem:

MIASTO
PRZEWORSK

Zespół Pałacowo-Parkowy | www.muzeum.przeworsk.pl

<https://akademicka.pl>

